

SOSIAALI- JA TERVEYSVALIOKUNNAN MIETINTÖ 23/2002 vp

Valtioneuvoston selonteko lasten ja nuorten hyvinvoinnista

JOHDANTO

Vireilletulo

Eduskunta on 16 päivänä huhtikuuta 2002 lähettänyt sosiaali- ja terveysvaliokuntaan valmistelevasti käsiteltäväksi valtioneuvoston selonteon lasten ja nuorten hyvinvoinnista (VNS 4/2002 vp).

Lausunto

Sosiaali- ja terveysvaliokunnan pyynnöstä sivistysvaliokunta on antanut asiasta lausunnon (SiVL 5/2002 vp), joka on otettu tämän mietinnön liitteeksi.

Asiantuntijat

Valiokunnassa ovat olleet kuultavina

- erikoistutkija Riitta Sääntti, ylitarkastaja Maire Kolimaa ja ylitarkastaja Tarja Kahiluoto, sosiaali- ja terveysministeriö
- finanssineuvos Reino Niinivaara, valtiovarainministeriö
- hallitusneuvos Eeva-Riitta Pirhonen ja neuvotteleva virkamies Olli Saarela, opetusministeriö
- tutkimusprofessori Marjatta Bardy, tutkimusprofessori Matti Rimpelä, tulosaluejohtaja Sirpa Taskinen, erikoistutkija Tarja Heino ja projektipäällikkö Minna Salmi, Sosiaali- ja terveysalan tutkimus- ja kehittämiskeskus
- suunnittelija Tuija Pohjola, Oulun kaupunki
- nuorisovaltuuston puheenjohtaja Jarno Moisala, Raahen kaupunki
- johtava sosiaalityöntekijä Päivi Mäkinen, Turun kaupunki

- sosiaalijohtaja Sirpa Kristeri, Elimäen kunta
- johtaja Martti Esko, Kirkkohallituksen perheasiain toimisto
- erityisasiantuntija Anna-Maija Haliseva-Lahinen ja erityisasiantuntija Heli Sahala, Suomen Kuntaliitto
- lakimies Markku Kojo, Akava ry
- toimitusjohtaja Marita Ruohonen, Ensi- ja turvakotien liitto
- toiminnanjohtaja Mauri Upanne, Lastensuojelun Keskusliitto
- pääsihteeri Eeva Kuuskoski, Mannerheimin Lastensuojeluliitto
- asiamies Juhapekka Suutarinen, Palvelutyönantajat
- sosiaalipoliittinen sihteeri Kaija Kallinen, Suomen Ammattiliittojen Keskusjärjestö SAK
- suunnittelupäällikkö Pertti Rauhio, Suomen Yrittäjät
- asiamies Markus Äimälä, Teollisuuden ja Työnantajain Keskusliitto TT
- lakimies Irma Pahlman, Toimihenkilökeskujärjestö STTK
- hallituksen jäsen Päivi Kurikka, Allianssi ry
- puheenjohtaja Elina Hermanson, Lapsi 2000 Ry
- pääsihteeri Pekka Vähätalo, Nuori Suomi ry
- projektikoordinaattori Janne Marniemi, Valtakunnallinen työpajayhdistys ry
- rehtori Sirpa Lautjärvi, Auran sairaalakoulu
- erityisopettaja Olli Hyvönen, Haartmanin koulu
- dosentti Tommi Hoikkala, Helsingin yliopisto

- lehtori Petri Paju, Humanistinen ammattikorkeakoulu
- psykologian tohtori Anu Mustonen, Jyväskylän yliopisto
- tutkija Tapio Kuure, Tampereen yliopisto
- professori Katja Forssen, Turun yliopisto.

VALTIONEUVOSTON SELONTEKO

Eduskunta on hyväksyessään vuoden 2000 talousarvion edellyttänyt hallituksen antavan selonteon yhteiskunnassa ja arvomaailmassa tapahtuvista lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavista muutoksista, lastensuojelun tasausrahaston toimivuudesta ja valtionavusta kunnille lasten ja nuorten psykiatrian palveluihin sekä esittävän toimenpiteet kotien hoivatyön, vanhemmuuden ja lähiyhteisöjen kasvatusvastuun tukemisesta.

Selonteko sisältää selvitystä lasten ja nuorten hyvinvointiin vaikuttaneista suomalaisen yhteiskunnan muutoksista viime vuosikymmenellä. Selonteossa kuvataan syntyvyyden kehitystä ja väestön muutoksia, lapsiperheiden toimeentulon kehittymistä, yhteiskunnan lapsiin ja nuoriin kohdistuvien palvelujen muutoksia sekä lapsiperheiden tulonsiirroissa tapahtuneita muutoksia. Lisäksi selonteossa arvioidaan keinoja työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseksi.

Selonteossa todetaan, että suomalaisen yhteiskunnan perusrakenne lasten ja nuorten sekä

lapsiperheiden turvaamiseksi on edelleen toimintakuntoinen. Perhepolitiikkaa tulee kehittää siten, että se tarjoaa välineet lapsen kasvuun ja kehitykselle sekä turvaa lapsen kehitysedellytykset kaikissa oloissa. Enemmistö suomalaisista lapsista ja nuorista voi hyvin. Syrjäytymisen ehkäisemiseksi on puututtava huonosti voivien lasten ja nuorten tilanteeseen, jonka vuoksi palvelujen turvaaminen ja kehittäminen on ensisijaista. Kuntia tulee tukea informaatio-ohjauksella, kuten laatusuosittelun avulla, jatkamaan sekä laajentamaan lasten, nuorten ja lapsiperheiden hyvinvointia lisääviä toimia. Keskeisenä on riittävän varhainen puuttuminen lapsen ja nuoren kasvussa sekä perheen hyvinvoinnissa ilmeneviin ongelmiin. Perhepoliittisten tulonsiirtojen kehittämisen painopisteen tulisi olla niiden ostovoiman turvaamisessa. Työn ja perhe-elämän yhteensovittamista edistetään tukemalla vanhemmuutta ja työssä käyvien vanhempien joustavia ja valinnaisia mahdollisuuksia lasten hoitoon.

VALIOKUNNAN KANNANOTOT

Perustelut

Vanhemmuuden vahvistaminen

Selonteon johdanto-osassa kuvataan lasten elämänpiirissä ja elämäntavassa viimeisen vuosikymmenen aikana tapahtuneita muutoksia. Selonteossa tuodaan esille, että lapsikielteiset arvot ovat vahvistuneet yhteiskunnassamme. Valiokunnankin näkemyksen mukaan aikamme kova arvomaailma ja suoritusvaatimusten kasvu heijastuvat kielteisesti lasten ja nuorten hyvinvointiin. Lapsiin kohdistetaan usein liian varhais-

sia itsenäisen pärjäämisen odotuksia. Monen lapsen arjesta puuttuu aikuisten riittävää läsnäoloa ja kiireetöntä yhdessäoloa vanhempien kanssa.

Valiokunta toteaa, että vanhemmuuden arvon vahvistaminen on avainkysymys koko perheen ja lasten hyvinvoinnin kannalta. Äidin ja isän lapsensa kanssa viettämä aika, läsnäolo ja keskustelu edistävät lapsen myönteistä kasvua ja kehitystä. Läheiset äiti-lapsi- ja isä-lapsisuhteet luovat pohjan perusturvallisuudelle ja suojaavat lasta ja ehkäisevät ongelmia. Läheiset ihmissuh-

teet ovat voimakas vaikuttaja niin lasten kuin vanhempien hyvin- ja pahoinvointiin. Ensisijainen vastuu lapsesta ja hänen kasvatuksestaan on kaikissa tapauksissa lapsen vanhemmilla.

Aikuisten ajan puute lapsilleen on tullut esiin useissa lasten omia mielipiteitä kartoittaneissa tutkimuksissa. Lapset toivovat voivansa viettää enemmän aikaa isänsä ja äitinsä kanssa. Vanhemmuuden konkreettinen tukeminen on perhe- ja lapsipoliittisen ohjelmatyön tärkeä kulmakiivi. Vanhemmuuden arvostusta on yhteiskunnassamme vahvistettava ja työelämässä vanhemmuus on otettava nykyistä paremmin huomioon.

Mahdollisuus työn ja perhe-elämän yhteensovittamiseen on keskeinen tekijä vanhemmuuden tukemisessa. Selvitysten mukaan ylitöitä tekevät eniten alle kouluikäisten lasten isät ja töissä uupuneiden uusimmaksi ryhmäksi ovat paljastuneet koulutetut naiset. Pienten lasten vanhempien lyhennetty työaika sekä erilaiset joustavat työaikajärjestelyt voivat purkaa työelämän ja perheen välistä ristipainetta. Valiokunta peräänkuuluttaa tässä yhteydessä sellaisia lainsäädännöllisiä ratkaisuja, jotka nykyistä paremmin mahdollistavat omaehtoisen osa-aikaisen työsäkäynnin ja lasten hoidon yhdistämisen esimerkiksi osittaisen vanhempainrahan tai osittaisen hoitorahan turvin.

Perhe- ja työelämän yhteensovittamisen ongelmat eivät kuitenkaan ole ratkaistavissa pelkästään lainsäädännöllisesti vaan tarvitaan myös työyhteisöjen sisäistä arvokeskustelua ja vanhempien nykyistä suurempia valmiuksia tasa-arvoon niin perhe-elämässä kuin työmarkkinoilla. Edelleen pääasiassa vain äidit käyttävät perhevapaita. Isien vanhempana olemisen mahdollisuuksia on vahvistettava, koska se on usein avainkysymys työn ja perheen yhteensovittamisessa niin lasten hyvinvoinnin kuin tasa-arvonkin kannalta. Molempien vanhempien mahdollisuutta huolehtia vanhemmuuden asettamista velvoitteista on tuettava myös silloin, kun vanhemmat asuvat erillään.

Työelämässä on liian usein vallalla nykyisin perheettömyyden ihanne. Niinikään julkisuudessa vallitsee aikuisen viihtymisen ja pärjäämisen ihanne, kun etusijalla tulisi olla lasten ja nuorten

hyvinvointi ja tulevaisuus. Vanhemmat joutuvat työelämän kovenneiden vaatimusten vuoksi tekemään pitkiä työpäiviä, jolloin myös lasten hoitopäivät venyvät pitkiksi. Työpaineet ja kiire leimaavat perheen arkea. Muutoksen aikaansaamiseksi tarvitaan yhteiskunnallista vastuuntuntoa jokaiselta aikuiselta, mutta myös elinkeinoeläältä, julkisuuden mielikuvien luojilta kuten tiedotusvälineiltä ja viihteen tuottajilta. Valiokunta toteaa, että työmarkkinapolitiikka samoin kuin yleinen talouspolitiikka ovat keskeisessä asemassa pyrittäessä luomaan kulttuuri- ja mielipideilmasto, jossa lapsista huolehtiminen on arvostettua. Työn ja perhe-elämän yhteensovittamista koskevien asioiden nostaminen näkyvästi tulopoliittisiin neuvotteluihin perinteisten tulopoliittikkakysymysten rinnalle on työmarkkinajärjestöjen vastuulla.

Lapsiperheiden toimeentulo

Lapsiperheiden toimeentulon kehitys on tutkimusten mukaan jäänyt jälkeen muun väestön toimeentulon kehityksestä. Vaikka kuluneella hallituskaudella toteutettu palkansaajien tuloverotuksen keventäminen ja talouden kehitystä seurannut korkotason lasku ovat tuoneet helpotusta erityisesti asuntovelkaisten lapsiperheiden arkeen, ovat kohonneet vuokratustannukset sekä erityisesti kasvukeskuksissa tapahtunut asunton hintojen nousu samanaikaisesti lisänneet lapsiperheiden asumiskustannuksia. Vaikka taloudellinen kehitys on kääntynyt kasvuun on köyhyysrajan alapuolella elävien lapsiperheiden osuus kaikista lapsiperheistä 1990-luvulla kaksinkertaistunut viidestä prosentista kymmeneen prosenttiin. Varsinkin yhden huoltajan perheiden elinvara on kehittynyt heikommin kuin kahden huoltajan perheiden, ja köyhyysrajan alittaneissa perheissä on yksinhuoltajaperheitä kaksi kertaa useammin kuin muissa perheissä. Pääasiallinen syy tähän on yksinhuoltajien muita korkeampi työttömyys. Myös päivähoitomaksujen nousu ja lapsilisien reaaliarvon alentuminen ovat tuntuneet enemmän perheissä, joissa on vain yksi ansaitsija. Aivan viime vuosina yksinhuoltajien tulot ovat jonkin verran kääntyneet

nousuun, mutta samaan aikaan yksinhuoltajien määrä on lisääntynyt.

Lapsiperheissä köyhyys ei johdu yksinomaan pitkäaikaistyöttömyydestä, koska köyhiin lapsettomiin kotitalouksiin verrattuna köyhien lapsiperheiden huoltajat tekevät paljon työtä. Syynä köyhyyteen ovat vanhempien vähäinen koulutus, pätkätöiden yleisyys ja kokoaikaisen työn puuttuminen. Köyhät lapsiperheet ovat monilapsisempia ja niissä on selvästi useammin alle kouluikäisiä lapsia kuin muissa lapsiperheissä. Nämä perheet ovat huomattavasti enemmän riippuvaisia tulonsiirroista.

Lapsiperheiden tulonsiirtoja jouduttiin leikkaamaan laman seurauksena vuosina 1995 ja 1996. Tulonsiirtojen perusrakenne on säilynyt leikkauksista huolimatta ennallaan, mutta tehtyjä leikkauksia tulonsiirtoihin ei esimerkiksi lapsilisien, vanhempain päivärahan vähimmäistason tai kotihoidon tuen osalta ole korjattu. Lapsilisäoikeuden ulottaminen kaikkiin alle 18-vuotiaisiin on jo pitkään ollut yksi sosiaalipoliittisista tavoitteista. Kun vanhemmilta vaaditaan lapsen elatusta 18 vuoden ikään saakka, tulisi oikeus lapsilisään ulottaa myös 17-vuotiaisiin. Monia lapsiperheille tärkeitä tulonsiirtoja ei ole sidottu indeksiin, vaan niitä on korotettu harkinnanvaraisesti. Selonteon linjausosassa määritellään tulonsiirtojen kehittämis- ja painopisteeksi niiden ostovoiman turvaaminen. Valiokunta edellyttää, että tämän tavoitteen mukaisesti lapsilisien ostovoiman säilyttämiseksi lapsilisät sidotaan indeksiin (*Valiokunnan lausumaehdotus 1*).

Selonteossa mainitaan ensisijaisena tulonsiirtojen kehittämistoimenpiteenä vanhempain päivärahan vähimmäismäärän ja määräytymisehtojen tarkistaminen. Valiokunta pitää myönteisenä, että hallitus esittää vähimmäispäivärahoihin korotusta vuoden 2003 talousarviossa, mutta pitää tärkeänä, että vähimmäispäivärahat korotetaan työttömyysturvan peruspäivärahan tasolle. Kymmenessä vuodessa vähimmäismääräistä vanhempain päivärahaa saavien äitien osuus on noussut 6 prosentista 26 prosenttiin. Syyt minimipäivärahalla olevien äitien suureen osuuteen tulisi selvittää samoin kuin ilmiön suhde lapsi-

perheiden köyhyyteen. Valiokunta pitää köyhyiden lisääntymistä lapsiperheissä hälyttävänä, koska köyhyys on riski lapsen ja nuoren kehitykselle. Köyhyydellä on myös yhteys lasten syrjäytymiseen. Vanhempien taloudellinen ahdinko lisää lasten oireilua ja vaikeuksia, ja se vähentää myös halukkuutta hankkia lapsia. Väestön ikääntyessä tulisi syntyvyys varmistaa vähintäänkin siten, ettei lasten saaminen kariudu taloudellisiin vaikeuksiin.

Valiokunta on useissa yhteyksissä korostanut sosiaaliturvan tavoitteena viimesijaisen toimeentuloturvan eli toimeentulotuen merkityksen pienentämistä kotitalouksien tulojen muodostuksessa. Kuluvalla hallituskaudella toteutetut työmarkkinatuen lapsikorotuksen korottaminen sekä lapsikorotusten palauttaminen kansaneläkkeisiin ovat tukeneet tätä tavoitetta. Valiokunta toteaa, että toimeentulotukea saavien perheiden käteenjäävä tulo ei näiden toimien johdosta kohene toimeentulotuen vastaavan alenemisen vuoksi. Myös lapsilisät huomioidaan perheen tuloksi ja toimeentulotukeen tehdään niitä vastaava alennus. Lapsilisien korottamisella ei näin ollen ole vaikutusta toimeentulotukea saavien lapsiperheiden käteenjäävään tuloon. Valiokunta pitää välttämättömänä, että hallitus selvittää, millä toimenpiteillä toimeentulotukea saavien lapsiperheiden asemaa voidaan parantaa. Yhtenä vaihtoehtona on selvitettävä, miten voitaisiin korjata lapsilisien toimeentulotukea alentava vaikutus perheen käteenjääviin tuloihin.

Lapsiperheiden palvelut

Lasten ja lapsiperheiden palvelut kestävät edelleenkin meillä kansainvälisen vertailun, mutta niiden vähentäminen 1990-luvun alkupuolella on aiheuttanut monia kielteisiä seurauksia. Lammavuosina lasten ja perheiden tarvitsemia palveluja heikennettiin epätarkoituksenmukaisesti juuri silloin, kun olisi tarvittu enemmän tukea. Kunnissa leikattiin lasten ja lapsiperheiden palveluja ja erityisesti ennaltaehkäisevät palvelut pääsivät ohentumaan.

Valiokunta korostaa, että lapsille ja lapsiperheille suunnatut peruspalvelut tulee taata riittä-

vällä resursoinnilla. Universaalit, kaikki lapset kohtaavat peruspalvelut ja niiden laatu ovat ensisijaisia pyrittäessä ennaltaehkäisemään ja tunnistamaan lasten ongelmia. Toteutetut leikkaukset, jotka ovat kasvattaneet päivähoidon ja peruskoulun ryhmäkokoja, vähentäneet oppilashuoltoa ja siirtäneet kouluterveydenhuoltoa pois kouluilta, ovat vaikeuttaneet lasten ongelmien varhaista havaitsemista ja niihin puuttumista.

Kunnat ovat 1990-luvun loppupuolella jonkin verran lisänneet työntekijöitä lasten ja nuorten palveluihin, mutta lamaa edeltävälle tasolle ei ole päästy. Lasten ja perheiden tarpeet ylittävät lähes kaikissa palveluissa edelleen niihin osoitetut resurssit. Selonteossa korostetaan, että on ensisijaisesti parannettava syrjäytyvien lasten asemaa. Vaikka erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä on kasvanut voimakkaasti viime vuosikymmeneltä lähtien, ei syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten tarvitsemiin palveluihin ole kuitenkaan osoitettu riittävästi resursseja. Voimavaroja tarvitaan lisää muun muassa kasvatus- ja perheneuvolatoimintaan lasten ja nuorten ongelmiin varhaisvaiheessa puuttumiseksi ja ongelmien kriisiytymisen ehkäisemiseksi sekä lasten päivähoidossa erityistä tukea tarvitsevien lasten hoidon ja kasvatuksen järjestämiseen. Valiokunta pitää tarpeellisena, että viipymättä osoitetaan riittävät voimavarat syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten tarvitsemiin palveluihin. Samanaikaisesti on kiinnitettävä huomiota syrjäytymistä synnyttäviin mekanismeihin, jotta syrjäytymistä voitaisiin ehkäistä ennalta. Valiokunta toteaa, että on välttämätöntä kohentaa kaikille lapsille suunnattuja peruspalveluja, päivähoitoa, koulua ja terveydenhoidon neuvola- ja kouluterveyshuoltoa, koska peruspalvelujen puutteella on selvä yhteys lasten pahoinvoinnin lisääntymiseen (*Valiokunnan lausumaehdotus 2*).

Kunnallinen kotipalvelu on aikaisemmin ollut merkittävä apu lapsiperheille. Kotipalveluiden saaminen on kuitenkin jatkuvasti vaikeutunut. Lapsiperheiden kotipalvelujen vähentäminen on johtanut siihen, että perhe saa kotipalvelua vasta, kun tilanne on perheessä erittäin kriisiytynyt. Kodinhoitajan tehostettu perhetyö toi-

mi aikaisemmin lastensuojelun tukena niille perheille, joissa äkillisen muutoksen synnyttämä pulmatilanne tai pitempään jatkuneet vaikeudet uhkasivat lasten hyvinvointia ja perheen selviytymistä itsenäisesti. Kunnallisen kotipalvelun tuottamista pikkulapsiperheiden tarpeisiin olisi järkevää laajentaa. Valiokunta ehdottaa asiasta lausumaa (*Valiokunnan lausumaehdotus 2*).

Lapsiperheille tarkoitetun palvelujärjestelmän keskeisenä tehtävänä on tunnistaa perheiden tuen tarpeet ja tukea perheitä jo varhaisessa vaiheessa niin, että vaikeudet eivät kärjisty. Palvelujärjestelmän tulisi löytää perheet, joille esimerkiksi neuvolan tai kouluterveydenhuollon ennaltaehkäisevät peruspalvelut eivät riitä. Tällaisia ovat muun muassa tilanteet, joissa perheen elämä esimerkiksi onnettomuuden, sairauden tai kuoleman johdosta joutuu epätasapainoon. Niin lapsen kuin vanhemman pitkäaikais-sairaus tai vammaisuus, mielenterveysongelmat tai muu uupuminen edellyttää palvelujärjestelmältä tukea kasvatustehtävään oikea-aikaisesti. Jotta neuvolassa, päivähoidossa ja koulussa olisi paremmat edellytykset tuntea perheen tilanne ja tuen tarve, tulisi toimintatapoja kehittää siten, että asiakkuussuhteen alkaessa eli lapsen syntymän sekä päivähoidon ja koulun aloittamisen yhteydessä kotikäynti kuuluisi vakiintuneeseen toimintaan.

Lasten päivähoito

Lastenhoitojärjestelmää 1990-luvun loppupuolella kehitettäessä tavoitteena on ollut tarjota perheille valinnanmahdollisuuksia. Päivähoidon tarjonnan monipuolistumiseen on vahvasti vaikuttanut työelämä, jonka vaatimukset kunnat ovat joutuneet ottamaan huomioon päivähoitopalveluja järjestäessään. Yhä enemmän päivähoitoa tarvitaan iltaisin, öisin ja viikonloppuisin.

Päivähoidon tukijärjestelmää uudistettiin 1997 siten, että myös yksityinen päivähoito liitettiin osaksi järjestelmää. Lasten kotihoitoon tuen käyttö on viime vuosina ollut suosittua, ja noin 60 prosenttia alle 3-vuotiaista lapsista on kotihoitoon tuen piirissä. Alle kouluikäisistä joka toisen pääasiallinen hoitomuoto on kotihoito. Kotihoito on sitä yleisempää mitä enemmän per-

heessä on päivähoitoikäisiä lapsia. Yksityisen hoidon tukea saavien määrä on kasvanut tasaisesti. Yksityisen hoidon tukea käyttävät erityisesti hyvin koulutetut äidit, kun taas kotihoidon tuen saajissa on pelkän peruskoulun tai ammattikoulun käyneitä enemmän kuin äideissä keskimäärin. Useat vanhemmat kokevat kuitenkin, ettei hoitomuotojen valinnan mahdollisuus ole todellinen muun muassa kotihoidon tuen riittämättömyyden vuoksi. Valiokunta pitää tärkeänä päivähoitojärjestelmän kehittämistä edelleen siten, että perheille taataan mahdollisuus valita lapsen kotona hoitamisen sekä kunnallisen ja yksityisen päivähoidon välillä ja että näiden hoitomuotojen sisällä erilaisia hoitoaikoja olisi käytettävissä joustavasti.

Perhepäivähoito on viidessä vuodessa vähentynyt yli 10 prosenttia. Valiokunta pitää tärkeänä, että myös perhepäivähoito pystyttäisiin säilyttämään todellisena vaihtoehtona, ja korostaa perhepäivähoidon toimintaedellytysten parantamista. Perhepäivähoito on omalta osaltaan tuke-
massa myös koululaisten iltapäivähoitoa.

Lasten päivähoitoa järjestetään nykyisin katavasti, mutta päivähoiton sisällön toteuttaminen on vaikeutunut kuntataloudessa suoritetuista säästöistä johtuen. Päivähoidon jatkuvaksi ongelmaksi on tullut henkilöstön määrän riittävyys suhteessa lasten määrään, lapsiryhmien suuret koot, lasten sairastuvuus sekä erityisen tuen tarpeessa olevien lasten määrän kasvu. Valiokunta toteaa, että henkilökunnan vaihtuvuus päiväkodeissa on suuri riski lasten kehitykselle. Lasten myönteistä kehitystä tukevat pysyvät ja pitkäjänteiset ihmissuhteet. Tästä syystä päiväkodeissa toimivan henkilökunnan vakinaistamiseen tulisi erityisesti kiinnittää huomiota ja pyrkiä eroon määräaikaisista työsuhteista. Päivähoidossa henkilökunnan osaamisen ja ammattitaidon kehittäminen on olennaista, jotta kyettäisiin vastaamaan erilaisten lasten tarpeisiin ja tunnistamaan erityistä tukea tarvitsevat lapset mahdollisimman varhain. Valiokunta pitää välttämättömänä ryhmäkokojen pienentämistä.

Koululaisten iltapäivätoiminta

Suurimpia puutteita lasten päivähoidossa on peruskoulun alaluokkalaisten iltapäivähoidon vähäinen paikkamäärä. Suomalaiset koululaiset jäävät iltapäivisin vaille aikuisten huolenpitoa kansainvälisesti vertaillen poikkeuksellisella tavalla. Tämä lisää syrjäytymisriskiä myös isompien peruskoululaisten kohdalla.

Valiokunta toteaa, että iltapäivähoidon järjestämistä on tarkasteltava siitä lähtökohdasta, että lapsilla on oikeus turvalliseen toimintaympäristöön ja turvallisiin aikuiskontakteihin. Tämän lähestymistavan on oltava lähtökohta, kun mietitään koulun, iltapäivähoidon, kerhotoiminnan ja nuorisotyön yhteensovittamista. Koulun, koulussa vietettävän ajan ja koulumiljöön uudistaminen mahdollistaisi sen, että lapset voisivat viettää aikaa turvallisessa, myös aikuisen ohjaamassa ympäristössä sen sijaan, että joutuisivat viettämään aikaansa yksin tai ikätovereidensa kanssa kotona tai kadulla. Iltapäivähoidon järjestämisvastuuta tulisi hoidon kattavuuden lisäämiseksi valiokunnan näkemyksen mukaan selkeyttää, koska toimintaa tuottavat laajasti erilaiset järjestöt, yhteisöt sekä kunnat, mutta toiminnan koordinointi on puutteellista.

Valiokunta pitää myönteisenä, että erilaisia toimintamalleja, jotka mahdollistavat lapsen päivän rakentamisen myös kokopäiväisesti koulun yhteyteen, on ryhdytty kokeilemaan. Toimintamallit, joilla pystyttäisiin vähentämään lapsen päivän pirstaleisuutta ja rasittavuutta ovat kannatettavia. Lasten harrastusten mahdollittaminen koulupäivän sisään erilaisen kerhotoiminnan muodossa vähentäisi vastaavasti tarvetta käyttää iltatunteja harrastustoimintaan ja samalla mahdollistaisi perheiden yhteisen vapaa-ajan lisääntymisen.

Kouluopetus

Valiokunta pitää tärkeänä yhdenvertaisten peruspalvelujen saatavuutta kaikille lapsille. Sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta yhtyy sivistysvaliokunnan lausunnossa esitettyihin koulutusta ja opetusta sekä oppilashuoltoa koskeviin näkökohtiin ja pitää tärkeänä sen esittämiä ehdotuksia.

Valiokunta toteaa, että viimeaikaiset tutkimustulokset, jotka osoittavat oppimistulosten vaihtelevan koulusta ja kunnasta riippuen, ovat huolestuttavia. Erot Pohjois- ja Etelä-Suomen välillä ovat merkittäviä, ja vielä suurempia ovat yksittäisten koulujen erot eri kunnissa. Oppilaiden oikeusturva ja erityisesti heikompien oppilaiden oikeus saada riittävää peruskoulutusta tulee turvata. Valiokunnan näkemyksen mukaan koulutusjärjestelmä ei saa vahvistaa lasten välisiä eroja eri alueilla. Koulun tulee kannustaa kaikkia lapsia heidän omien edellytystensä mukaisesti. Lasten edun mukaista on saada kouluihin riittävästi henkilöstöä ja pysyvät työsuhteet.

Kouluopetuksen järjestämisessä tapahtuneet muutokset vaativat tämän päivän koululaiselta yhä aikaisemmin itsenäisiä valintoja, erikoistumista ja suurempaa vastuuta omasta menestymisestäään. Oppilaat sukkuloivat yhä enemmän koulupäivän aikana ryhmästä toiseen ilman pysyvää omaa luokkaa ja ilman tunnetta kuulumisesta tiettyyn ryhmään ja ilman oman ryhmän tuomaa turvaa. Järjestelmä on psykososiaalisesti lapselle hyvin vaativa, ja erityisen vaativa se on eniten tuen tarpeessa oleville oppilaille. Luokattoman opetuksen onnistumisen edellytyksenä on, että opetusryhmät eivät ole liian suuria ja että oppilaalle pystytään antamaan yksilöllistä ohjausta.

Laman seurauksena tukiopeutukseen ja oppilashuoltoon kohdistettuja voimavaroja leikattiin ja varsinkin osa-aikaisen erityisopetuksen käyttöä supistettiin. Samaan aikaan oppimisvaikeuksista kärsivien lasten määrä on kasvanut. Riskitilanteessa elävien lasten kannalta olennaista on se, että koulu pystyy tarjoamaan oppilaskohtaista tukea. Oikea-aikaisen tuki- ja erityisopetuksen järjestäminen lapsen edellytysten mukaisesti säästää myös yhteiskunnan voimavaroja.

Terveystenhuolto

Suomessa on maailman pienimpiin kuuluva lapsikuolleisuus ja lapset syntyvät kansainvälisesti verraten terveimpinä maailmassa. Mallikkaasti järjestetyllä neuvolatoiminnalla on tässä saavutuksessa kiistatta keskeinen osa. Äitiys- ja lastenneurolat saavuttavat kattavasti raskaana ole-

vat äidit sekä lasten varhaisvuosien ikäluokat. Neuvolatoiminnan kattavuuden säilyttäminen ja osaamisen kehittäminen vastaamaan lapsiperheiden uusia tarpeita on ensiarvoista pyrittäessä lasten ja nuorten terveyden edistämiseen sekä ongelmien ennaltaehkäisyyn. Neuvolakäyntien vähennyttyä on ensisijaista kiinnittää huomiota toiminnan laatuun sekä toisaalta sellaisten toimintojen kehittämiseen, jotka ovat omiaan paikkaamaan käyntitarvetta — esimerkiksi nettineuvolatoiminnan kehittämiseen.

Neuvolatoiminnalla on edellytykset tehokkaasti ehkäistä lapsiperheiden terveysongelmia. Asiakkaatkin ovat yleensä tyytyväisiä äitiys- ja lastenneuvoloiden palveluihin terveystarkastusten ja fyysisen huollon osalta, mutta kaipaivat enemmän psyykkisten tekijöiden painottamista. Monet vanhemmat ovat tänä päivänä hyvin yksin kasvatustehtävässään. Vanhemmuuden tukemiselle, perhevalmiuksien kehittämiseksi sekä kasvatuspävarmuuden hälventämiselle on lapsiperheissä selkeä tarve. Peruspalveluiden kehittäminen tukemaan nykyistä paremmin vanhemmuutta ja kasvatustyötä edesauttaisi lasten terveen psyykkisen ja sosiaalisen kehityksen turvaamista. Neuvoloille pitäisi luoda nykyistä paremmat mahdollisuudet kotikäynteihin ja pitkäjänteiseen pikkulapsiperheiden tukemiseen. Isien osuuteen ja rooliin lasta odotettaessa tulee kiinnittää entistä enemmän huomiota synnytysvalmennus- ja äitiysneuvolatoiminnassa. Isiä tulisi rohkaista osallistumaan lastenhoitoon aivan alkuvaiheesta alkaen sekä kannustaa jakamaan hoitovapaita äidin kanssa. Erityistä huomiota vaatii molempien vanhempien kasvatusvastuun tukeminen silloin, kun vanhemmat eivät asu yhdessä.

Neuvoloiden henkilöstöresursseja tulisi vahvistaa niin, että neuvoloihin saataisiin nykyistä moniammatillisempaa osaamista. Lääkärin, terveydenhoitajan, psykologin ja sosiaalityöntekijän tai koulukuraattorin moniammatilliset työryhmät voisivat suuntautua ehkäisevään perhetyöhön ja palvelemaan myös päiväkotien ja kouluterveydenhuollon tarpeita. Samalla voitaisiin tuoda jatkuvuutta neuvola- ja kouluterveydenhuollon työhön. Erityisen tuen tarpeessa olevien

lasten auttamiseksi tarvitaan näiden palvelujärjestelmien saumatonta yhteistyötä. Tuen tarpeen tunnistaminen voi perustua vain lasten säännölliseen tapaamiseen ja pitkäjänteiseen lapsen kehityksen seurantaan. Juuri neuvola- ja kouluterveydenhuoltotyössä oleva henkilökunta on avainasemassa ohjaamaan lapset ja perheet erityispalveluiden, kuten kasvatus- ja perheneuvoiloissa tarjottavien palvelujen, piiriin.

Kouluterveydenhuollon rooli on meillä Suomessa perinteisesti ollut keskeinen lasten ja nuorten terveyden edistämisessä. Kouluterveydenhuolto saavuttaa kattavasti lasten ja nuorten ikäluokat ja antaa mahdollisuudet ehkäisevään terveydenhuoltoon ja sairauksien varhaiseen toteamiseen. Kouluterveydenhuolto on myös perinteisesti nauttinut nuorten luottamusta. Viime vuosina tapahtuneet kouluterveydenhuollon supistukset ovat heikentäneet kouluterveydenhuollon edellytyksiä täyttää tehtäväänsä nuorten terveyden ja hyvinvoinnin edistäjänä. Koululääkärit ovat vähentäneet työpanostaan kouluissa, ja osa kouluterveydenhoitajista on siirretty terveyskeskuksiin.

Kouluterveydenhuollon resursseja tulisi vahvistaa, jotta maamme nuorista voisi kasvaa terveitä aikuisia. Koulun mahdollisuudet kaventaa terveyseroja perustuvat paljolti oppimisvaikeuksien sekä sosiaaliseen selviytymiseen ja terveyteen liittyvien ongelmien tunnistamiseen. Poikien tarvitseman tuen laatuun tulisi erityisesti kiinnittää huomiota, koska tyttöihin verrattuna pojilla on enemmän oppimisvaikeuksia, käytösongelmia ja koulumotivaation puutetta. Riskiryhmien tunnistamiseen tarvitaan laaja-alaista ja varhain alkanutta lapsen kehityksen seurantaa ja moniammatillista yhteistyötä.

Pitkäaikaissairaat lapset

Suomessa on arviolta noin 100 000 pitkäaikaissairasta ja vammaista lasta. Yhden lapsen hoidosta, sosiaaliturvasta ja -palveluista saattaa huolehtia kymmeniä ammattilaisia. Tutkimusten mukaan järjestelmän monimutkaisuus estää perheiden tiedonsaantia ja vaikeuttaa järjestelmän hahmottamista. Sosiaalipalvelujen saaminen jää usein perheen oman osaamisen ja aktii-

visuuden varaan. Palveluohjauksen avulla on mahdollista saada koordinoitua lapsen tilanteeseen ja edistää myös viranomaisten välistä tiedonkulkua ja yhteistyötä. Palveluohjauksen järjestäminen kattavasti koko maassa on kiireellinen tehtävä pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten perheiden tukemiseksi (*Valiokunnan lausumaehdotus 2*). Palveluohjaus ei kuitenkaan poista itse lainsäädännön monimutkaisuutta ja pirstaleisuutta. Valiokunta toteaa, että pitkäaikaissairaita ja vammaisia lapsia koskevien säädösten kokoaminen erillislainsäädäntöön hallitusohjelman mukaisesti tulee toteuttaa pikaisesti.

Lasten psykiatristen palveluiden tarve on viime vuosina kasvanut. Vaikka lasten psykiatria on osoitettu lisää määrärahoja, on palveluiden piiriin pääsy edelleen vaikeaa ja odotusaika hoitoon pääsulle on pitkä. Lastenpsykiatrasta tutkimusta tai hoitoa tarvitsevia lapsia joudutaan sijoittamaan sellaisiin toimintayksiköihin, joilla ei ole käytettävissä psykiatrasta osaamista. Muun muassa kasvatusneuvolat joutuvat hoitamaan lapsia, jotka tarvitsisivat lastenpsykiatrista osastohoitoa. Lisääntynyt palvelujen tarve edellyttäisi edelleen resurssilisäystä lasten psykiatriseen sairaalahoitoon. Lasten kehityshäiriöiden varhaisen tunnistamisen, riittävän hoidon ja kuntoutuksen turvaamiseksi tarvitaan erityisesti neurologisen osaamisen ja palvelujen saannin vahvistamista.

Pitkäaikaissairaalle ja vammaiselle lapselle ja hänen perheelleen tulisi taata mahdollisuus valita, missä ja miten lapsen perusopetus järjestetään. Pitkäaikaissairaiden lasten osalta erityisesti toisen asteen opetuksen järjestämiseen tulee kiinnittää huomiota. Erityisopettajien koulutusta olisi lisättävä, jotta turvataan lasten ja nuorten oikeus saada kykyjensä ja tarpeidensa mukaista opetusta. Myös opettajien perus- sekä täydennyskoulutuksessa tulisi pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten tarpeet ottaa huomioon.

Vammaisten lasten koulunkäyntiavustajan ja henkilökohtaisen avustajan tulisi olla käytettävissä siten, että vammaisellakin lapsella on ikätasoaan vastaava mahdollisuus oman elämänsä hallintaan niin koulussa kuin vapaa-aikana.

Avustajan palkkauksessa kunnan sivistys- ja sosiaalitoimen tulisi tehdä nykyistä enemmän yhteistyötä.

Esipetusta määrittelevässä lainsäädännössä ei ole otettu huomioon pitkäaikaissairaalan lapsen tarpeita. Käytännössä terveydellisistä syistä esikoulusta poissaolevat lapset ovat koulutuksellisesti tyhjiössä ollessaan kotihoidossa. Esikoululaisille tulee taata valiokunnan näkemyksen mukaan peruskoululaisten kanssa yhdenmukaiset oikeudet erityisiin opetusjärjestelyihin sekä kuljetuksiin.

Sivistysvaliokunta on lausunnossaan paneutunut pitkäaikaissairaiden lasten opetuksen järjestämiseen. Valiokunta painottaa lausunnossaan sitä, että pitkäaikaissairaalan lapsen ja nuoren koulunkäynnin jatkuminen on tärkeä osa kokonaisuudellista kuntoutusta. Sosiaali- ja terveysvaliokunta on selonteon käsittelyn yhteydessä kiinnittänyt myös huomiota sairaalakoulujen tilanteeseen. Sosiaali- ja terveysvaliokunta pitää sivistysvaliokunnan tavoin tärkeänä, että sairaalakoulujen resursoinnista huolehditaan. Sairaalan lapsen hyvinvoinnin ja jopa paranemisen kannalta opetuksen jatkuminen sairaudesta huolimatta on merkityksellistä.

Lastensuojelu

Kuten selonteossa todetaan suurin osa suomalaislapsista voi hyvin — ehkä paremmin kuin koskaan ennen. Lasten psyykkinen pahoinvointi on Suomessa kuitenkin lisääntynyt huolestuttavasti monien yhteiskunnallisten tekijöiden seurauksena. Mielenterveyden häiriöistä kärsivien koululaisten määrä on kasvanut, ja hoitoon haakeutuvat lapset ovat aiempaa moniongelmaisempia. Lastensuojelun tarve on kasvanut jyrkästi koko 1990-luvun. Lastensuojelun avohuollon piirissä olevien lasten määrä on vuosikymmenessä kaksinkertaistunut. Huostaanotot ovat lisääntyneet ja kodin ulkopuolelle sijoitettujen lasten määrä noussut vuosikymmenessä lähes 40 prosenttia. Samanaikaisesti lasten hoitoon pääsy on vaikeutunut — hoitojonot sekä perheneuvoloihin että sairaaloihin ovat pitkiä, joten jonnossa olevien lasten tilanne ehtii entisestään vaikeutua. Kunnallinen sosiaalitoimi ja siellä ni-

menomaisesti lastensuojelun työntekijät ovat avainasemassa näiden lasten auttamisessa. Pätevistä sosiaalityöntekijöistä on kuitenkin pulaa, ja työntekijöiden vaihtuvuus henkisesti raskaassa lastensuojelutyössä on suuri. Henkilökunnan saatavuus ja opiskelijoiden rekrytointi alalle on lähivuosien suuri haaste, johon esimerkiksi koulutusohjelmien kehittämisellä tulisi pystyä vastaamaan.

Lasten lisääntyneiden psyykkisten ongelmien taustalla on lukuisia syitä. Lapsen oireet ovat usein seurausta lähiympäristön, erityisesti perheen, vaikeuksista. Vanhempien mielenterveysongelmien lisääntyminen näkyy myös lasten kasvaneina psykiatrisina ongelmina. Vanhempien päihteiden käyttö, väkivalta perheessä ja vanhempien parisuhteeseen liittyvät vaikeudet heijastuvat suoraan lasten hyvinvointiin. Lasten huostaanottojen taustalla on enenevästi myös äitien lisääntynyttä alkoholin- ja huumeiden käyttöä.

Muuttoliike pääkaupunkiseudulle ja suurimpiin kasvukeskuksiin on johtanut siihen, ettei monilla lapsiperheillä ole lainkaan sosiaalisia tukiverkostoja. Kasvavalle nuorelle muutto saat- taa merkitä haitallista irrallisuutta vaiheessa, jossa nuori tarvitsisi tiiviitä, kiinni pitäviä yhteisöjä ja tunnetta sekä tietoisuutta siitä, että kuuluu johonkin ja on osa sukupolvien ketjua. Jotta nuorten kasvusta voitaisiin vastuullisesti huolehtia, tulisi muuttovoittokunnissa erityisesti paneutua asuinalueiden yhteisöllisyyden kehittämiseen, jotta pystyttäisiin rakentamaan arkisen yhteydenpidon verkkoa ja tukemaan tämän päivän vanhemmuutta. Muun muassa tulisi pohtia, miten taloyhtiöitä kannustettaisiin talonmiesten palkkaamiseen. Muuttoliike myös kasvakeskusten sisällä on hyvin yleistä ja lapset muuttavat useamman kerran jo ennen kouluikää. Tästä syystä asuntopolitiikassa kaivattaisiin muutosta, joka tukisi lähiyhteisöjen pysyvyyttä ja jatkuvuutta lapsen elämässä.

Avioerojen määrä on meillä pysynyt vuonna 1988 toteutetun avioliittolain muutoksen jälkeen suhteellisen korkeana. Avioliittojen arvioidaan päättyvän eroon avioliittoja useammin, joskaan tarkkoja tilastoja ei ole käytettävissä. Eni-

ten puretaan 4—6 vuotta kestäneitä liittoja, joissa on yleisesti alle kouluikäisiä lapsia.

Avioero tai avoliiton loppuminen on koetteleva asia sekä puolisoille itselleen, mutta erityisesti heidän lapsilleen. Vuosittain avioeron kokee noin 30 000 lasta. Perheasioiden sovittelua antavat pääasiassa perheneuvolat, sosiaalitoimistot ja kirkon perheasiainneuvottelukeskus. Yleensä perheasiain sovittelua käytetään vasta siinä vaiheessa, kun harkitaan tai on jo haettu avioeroa. Valtaosa yhdessäsuvista avio- ja avopareista eivät kuitenkaan ole saaneet muita eväitä yhdessä oloonsa kuin lapsuudenperheensä esimerkin. Tästä syystä esimerkiksi synnytysvalmennuskurssin osaksi kaivattaisiin enemmän valmennusta perhe-elämään ja avioliittoon. Tarpeettomien avioerojen ehkäisemiseksi ja erityisesti lasten näkökulman huomioimiseksi perheasiain sovittelupalveluiden resursseja tulisi lisätä.

Tässä yhteydessä valiokunta haluaa painottaa myös isovanhemmuutta lapsiperheiden voimavarana. Kolmen sukupolven perusviitekehys tulisi nähdä oikeutena; lapsilla on oikeus isovanhempiin ja isovanhemmilla oikeus lastenlapsiin. Suurten ikäluokkien siirtyessä eläkevuosiin terveimpinä ja varakkaampina kuin koskaan ennen on tärkeää painottaa heille sukupolvien ketjun merkitystä lasten elämässä.

Lastensuojelun rahoitus

Lastensuojelun suurten kustannusten tasausjärjestelmää on arvioitu selonteon antamisen yhteydessä. Selvitys osoittaa, että alueelliset erot valtion ja kunnan rahoitusosuuden välillä ovat suuria. Osalle kunnista maksuosuudet ovat niin suuria, että niiden voidaan sanoa vähentävän kunnan mahdollisuuksia ennaltaehkäisevän työn kehittämiseen. Ongelmalliseksi on muodostunut varsinkin pienten kuntien maksujen suuruus. Kuntien kannalta ongelmana on myös pidetty sitä, että tasausjärjestelmään osoitettu valtion rahoitus vähennetään sosiaali- ja terveydenhuollon käyttötalouden valtionosuudesta. Näin järjestelmä ei tuo todellista resurssien lisäystä kuntien lastensuojelutyöhön. Valiokunta pitää tarpeellisenä, että järjestelmän epäkohtien korjaamiseen ryhdytään.

Nuorten asema

Selonteossa kiinnitetään aiheellisesti huomiota nuorisotyöttömyyden ja nuorten työmarkkina-aseman kehittymiseen sekä vaikeuksissa olevien nuorten tilanteeseen. Selonteossa on otettu esiin peruskouluun koulunkäyntinsä päättävien nuorten suuri syrjäytymisvaara, koska heidän mahdollisuutensa sijoittua työelämään ovat vähäiset. Tätäkin suuremmassa syrjäytymisvaarassa ovat peruskoulun keskeyttäneet nuoret, joilla ei ole mahdollisuuksia jatkokoulutukseen tai työhön. Valiokunta haluaa kiinnittää huomiota erityisesti peruskoulun päättävien ja keskeyttävien nuorten asemaan. Nuoret, jotka eivät jatka koulun käyntiään, putoavat helposti palvelujärjestelmän säännöllisten toimenpiteiden piiristä ja ovat vaarassa syrjäytyä. Koulupudokkaista huolehtiminen olisi sekä syrjäytymisen että työttömyyden ennaltaehkäisyä.

Nuorten työttömyysaste kokonaisuudessaan on kaksinkertainen kokonaistyöttömyysasteeseen verrattuna. Työttömyys uhkaa erityisesti nuoria, jotka ovat vailla kunnollista koulutusta. Koulutustasoittain tarkastellen nuorisotyöttömyys koskettaa eniten ammattikoulutuksen saaneita nuoria.

Nuorisotyöttömyyden alentaminen tarvitsee kohdennettuja täsmätoimia. Koulutuspoliittisilla ratkaisuilla on suuri merkitys nuorisotyöttömyyden hoidossa. Muun muassa räätälöidyt opintosuunnitelmat, oppisopimuskoulutusjärjestelmän kehittäminen sekä nuorten työpajatoiminta auttavat ohjaamaan nuoria kiinni työelämään. Nuorten työpajat ovat osoittautuneet tehokkaaksi tavaksi katkaista nuorten työttömyyskierre ja ehkäistä syrjäytymistä. Nuorten työpajoista suuri osa toimii kuitenkin erilaisten lyhyiden projekti- ja tilapäisrahoitusten turvin. Valiokunta pitää tärkeänä, että nuorten työpajojen toiminta ja rahoitus voidaan vakiinnuttaa. Nuorison parissa tehtävää sosiaali- ja työllistämiseen tähtäävää työtä leimaa meillä muutoinkin projektirahoituksesta johtuen liiallinen lyhytjänteisyys.

Maahanmuuttajaväestön keskuudessa on suhteessa enemmän nuoria kuin kantaväestössä keskimäärin. Suomesta on lisääntyvän maahanmuu-

ton myötä kehityksessä vähitellen etnisesti ja kulttuurisesti monimuotoinen yhteiskunta. Toistaiseksi sopeutumattomuus kantaväestöön vaikuttaa maahanmuuttajanuorten elinolosuhteisiin ja heidän tulevaisuuteensa haittaavasti. Muun muassa kielitaidon puute, maahanmuuttajavaltaiten asuma-alueiden syntyminen sekä työttömyys eristää maahanmuuttajanuoria kantaväestöstä. Maahanmuuttajanuorille annettavan koulutuksen kehittäminen on ensiarvoista suomalaisen kulttuuriin ja yhteiskuntaan sopeutumisen kannalta ja maahanmuuttajanuorten marginalisoitumisen estämiseksi. Maahanmuuttajalapsen ovat tulleet myös lastensuojeluun uutena asiakasryhmänä, jonka kohtaaminen ja hoitaminen edellyttävät laitosten henkilökunnalta aivan uudenlaisia taitoja.

Nuorten osallisuutta ja osallistumista yhteiskunnan toimintaan tulisi lisätä mahdollistamalla nykyistä paremmin nuorten mukaantulo demokraattiseen päätöksentekoon. Alulle saatujen nuorisovaltuustojen toimintaa tulisi tukea antamalla nuorisovaltuustolle todellisia toimintamahdollisuuksia.

Lapset ja media

Yhä useammat lasten kehitysriskit ovat nykyäikana psykologisia, erityisesti tunne-elämän ja sosiaalisten taitojen pulmia. Lapset kestävät yhä huonommin turhautumista ja pettymyksiä. Toisaalta tunnereaktiot ja myötäelämisen kyky ovat laimenemassa osin pärjäämistä ja itsekeskeisyyttä suosivan kasvatusilmaston, osin esimerkiksi median elämyksellisen maailman tuottaman turtumisen vuoksi. Mediasta on tullut yhä suurempi osa lasten ja nuorten arkea. Medialla on suuri vastuu kasvavan lapsen ja nuoren ihmiskuvan muotoutumisessa. Erityisesti väkivallan ja pornon esittäminen TV-kanavilla on lisääntynyt. Sanomalehdet ovat ryhtyneet siistimään sivujaan seksi-ilmoitusten osalta, mikä on myönteistä. Samanaikaisesti seksi-ilmoittelu on noussut uutena ilmiönä TV-kanavilla. Valiokunta katsoo, että tiedotusvälineiltä tarvitaan yhteiskunnallista vastuuntuntoa nuorten tasapainoisen kasvun turvaamiseksi.

Lapsilta puuttuvat riittävät keinot suojautua medialta ja arvioida viestejä kriittisesti. Median esikuvat tuottavat usein paineita nuorille, koska media korostaa toimintaa, vauhtia ja elämyksiä. Media ja erityisesti tietokonepohjainen uusmedia ovat ylikorostuneen väkivaltaisia ja mallitristiriitojen ratkaisemiseen mustavalkoisia. Osaa nuorista on todettu vaivaavan faktan ja fiktion rajojen hämärtyminen, jolloin he voivat ajautua harkitsemattomiin tapoihin ratkaista pulmatilanteita. Tutkimukset antavat viitteitä siitä, että väkivaltaviihde tukee väkivaltaisten ratkaisumallien omaksumista. Pääteet ja virtuaalitodellisuus tarjoavat myös pakopaikan arkipäivän turhaumiin. Valiokunta toteaa, että hyvin toteutettu mediakasvatus toimii kodeissa, päiväkodeissa, harrastusryhmissä ja kouluissa rokotteen median riskejä vastaan ja kannustaa aktiiviseksi median käyttäjäksi. Lasten sosiaalisessa kehityksessä empaattisuuden tukeminen ja väkivaltaisen käyttäytymisen ehkäiseminen ovat lastenkasvatuksen tulevaisuuden suuria haasteita. Tästä syystä kaikkien kasvattajien tulisi tuntea erityinen vastuu lasten mediankäytön ohjaamisesta ja vaihtoehtoisen toiminnan tarjoamisesta.

Valiokunta toteaa, että lapsuutta on tuettava ja vahvistettava edistämällä lasten kulttuuria ja vahvistamalla lasten suojelua lapsen kasvuun ja kehitykselle haitalliselta mediatarjonnalta. Valiokunta pitää tärkeänä, että lapsille ja nuorille tarjotaan aktiviteetteja, mielekästä tekemistä, tapahtumia, kerhoja tai muuta harrastustoimintaa, joka ei ole markkinaehtoista. Lasten ja nuorten vapaa-ajan palvelujen markkinaehtoisuus on uhka palvelujen tasa-arvoiselle saatavuudelle. Valiokunta viittaa sivistysvaliokunnan lausuntoon, jossa lastenkulttuurin ja erityisesti lähikirjastojen merkitystä lapsille ja nuorille korostetaan.

Päihteiden käytön ehkäiseminen

Selonteossa käydään läpi nuorten hyvinvointia uhkaavia tekijöitä. Selonteossa esiinnostetuista uhkatekijöistä yleisesti suurimmaksi tulevaisuuden uhaksi koetaan lisääntyvä päihteiden käyttö. Erityisesti alkoholin humalakäyttö aloitetaan Suomessa varhain ja se on poikkeuksellisen

yleistä useimpiin muihin Euroopan maihin verrattuna. Terveiden kannalta tupakoinnin, alkoholin sekä huumeiden käytön selvä yleistyminen ja painottuminen yhä nuorempiin ikäryhmiin on hälyttävää. Nuorten päihteidenkäytön lisääntymisessä on huolestuttavaa, etteivät vanhemmat jaksa tai osaa välittää päihteiden käytöstä. Valiokunta painottaa, etteivät lapset ja nuoret elä tyhjiössä vaan aikuisten luomassa arvomaailmassa, jossa päihteiden käyttöön suhtaudutaan entistä suvaitsevammin.

Euroopan unionin jäsenyys on pakottanut Suomea muuttamaan alkoholipolitiikkaansa yhä sallivampaan suuntaan. Rajoituksia joudutaan edelleen purkamaan, esimerkiksi tuontikiintiöiden osalta, kun Virossa tulee EU:n jäsenmaa. Tuonnin vapautumisesta johtuva tarve alentaa alkoholiveroa laskee alkoholin vähittäishintoja. Saatavuuden lisääntyessä ja hintojen laskiessa kulutus entisestään kasvaa. Alkoholin kulutuksen kasvu tulee lisäämään alkoholista johtuvia sosiaalisia ja terveydellisiä haittoja. Haitoista seuraava hoidon tarve kasvaa viiveellä. Maassamme tulee pikaisesti elinkeino-, poliisi-, opetus- sekä sosiaali- ja terveysviranomaisen yhteisvoimin etsiä keinoja alkoholin kokonaiskulutuksen kääntämiseksi laskuun.

Äitiys- ja lastenneuvolat ovat avainasemassa päihdeongelmaisten perheiden havaitsemiseen. Neuvoloiden osaamista myös tällä osa-alueella tulisi vahvistaa. Valtion kuluvaan vuoden talousarviossa osoitettiin varoja päihdeäitien hoitoon. Valiokunta toteaa kuitenkin, että päihdehuollon voimavarat ovat riittämättömät, jotta edellytykset päihdeongelmaisten odottavien äitien ja päihdeongelmaisten nuorten asianmukaiseen hoitamiseen olisivat olemassa. Äidin raskauden aikaisen päihteiden käytön vaurioittamia lapsia syntyy yhä enemmän. Näiden pysyvien vaurioiden ennaltaehkäisemistä vaikeuttavat paitsi hoitoresurssien myös lainsäädännön puutteet. Päihdehuoltolaissa ei riittävästi huomioida raskauden aikaisen päihderiippuvuuden eikä huumeiden käytön erityisvaatimuksia.

Nuorten lisääntyvä huumeiden käyttö aiheuttaa myös uudenlaisten päihdepalvelujen tarvetta. Erityisesti matalan kynnyksen hoitopaikkoja

tulisi nopeasti lisätä. Enenevässä määrin esimerkiksi koulukodeissa olevilla nuorilla on huumeongelma. Huumeongelman laajenemisen ehkäisemiseksi maamme kouluille tarvittaisiin yhtenäinen huumeiden vastustamisohjelma. Päihdetyössä tarvittaisiin nuorten parissa toimivien tahojen nykyistä parempaa yhteistyötä.

Liikuntakasvatus ja ravitsemusneuvonta

Valiokunta on selonteon käsittelyn yhteydessä kiinnittänyt huomiota terveyttä edistävän liikunnan merkitykseen lapsille ja nuorille. Uusimmat tutkimukset osoittavat, että maamme lapsista ja nuorista vain noin 30 prosenttia liikkuu terveytensä kannalta riittävästi. Polarisoitumisen liikunnallisesti aktiivisiin ja passiivisiin alkaa jo päivähoitoiässä. Liikunnallisesti täysin passiivisten lasten ja nuorten määrä on kasvanut ja on edelleen kasvamassa. Lasten ympäristössä monet seikat ovat vaikuttaneet tähän kehitykseen. Muun muassa jatkuvasti teknistynyt yhteiskunta ja viihdeteollisuuden houkutteleva tarjonta sekä asuinympäristön muuttuminen vähemmän lapsiystävälliseksi on vähentänyt lasten päivittäistä liikuntaa. Myös perheiden yhteisen ajankäytön vähentyminen ja maalta muuton lisääntyminen asettaa aikaisempaa enemmän esteitä luonnolliselle liikkumiselle. Valiokunta pitää tärkeänä, että kaikille lapsille ja nuorille tarjotaan liikunnallisia harrastamismahdollisuuksia ilman kilpailullisia velvoitteita esimerkiksi koululaisten iltapäiväkerhotoiminnan osana. Lasten näkökulmasta on olennaista, että liikuntapaikat ovat mahdollisimman lähellä kotia, mikä olisi syytä ottaa huomioon asuinalueiden suunnittelussa ja toimintojen sijoittamisessa.

Terveellisen ravinnon merkitys lasten hyvinvoinnille on olennainen. Lasten ja nuorten ravintotottumusten ohjaamiselle asetetaan entistä suurempia vaatimuksia. Liikunnan ja oikean ravitsemuksen avulla voidaan jo varhaisesta vaiheesta vahvistaa lasten terveyden elämäntapojen omaksumista. Tässäkin yhteydessä valiokunta viittaa siihen, että terveystiedon opetuksella on keskeinen rooli muokattaessa koululaisten asenteita ja pyrittäessä ohjaamaan heitä terveellisten elämäntapojen noudattamiseen.

Lopuksi

Valiokunta toteaa, että lapsi- ja perhepolitiikka ulottuu hyvin laajasti yhteiskuntapolitiikan eri lohkoille. Lapsille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja tuotetaan monilla hallinnonaloilla ja hallinnonalojen monilla tasoilla ja tuottajina toimivat monet erilaiset järjestöt, yhteisöt sekä kunnat ja valtio. Muutokset taloudellisissa, poliittisissa, sosiaalisissa ja kulttuurisissa oloissa vaikuttavat lapsiväestön ja lapsiperheiden elämään. Selonteon alue on siten hyvin laaja ja valiokunta on tässä mietinnössään keskittynyt vain eräisiin painopistealueisiin.

Lapsi- ja perhepolitiikka edellyttää valiokunnan näkemyksen mukaan laaja-alaista tarkastelua niin valtionhallinnossa kuin muidenkin toimijoiden samoin kuin rahoituksen osalta. YK:n lapsen oikeuksien komitea on kiinnittänyt huomiota lapsipolitiikan riittävän koordinoimisen ja monitoroinnin puutteeseen arvioidessaan Suomen määräaikaishavainnot ja lapsen oikeuksien sopimuksen toteutumisesta. Valtakunnallisen koordinaation tehostamiseksi sosiaali- ja terveysvaliokunta esittää, että asetetaan lapsiväestön hyvinvointia selvittävä korkean tason neuvottelukunta. Valiokunta toistaa vaatimuksensa lapsiasiainvaltuutetun viran perustamisesta. Valtuutetun tehtäviin yksilötason oikeusasiamiehenä toimimisen lisäksi kuuluisi yhteiskunnallisen päätöksenteon seuranta ja arviointi lapsinäkökulmasta.

Valiokunta toteaa, että lasten hyvin- ja pahoinvointiin vaikuttavat keskeisesti yksinkertaiset ja ajattomat peruseikat. Lapset tarvitsevat jokapäiväistä läsnäolevaa suhdetta äitiin, isään ja muihin aikuisiin ihmisiin, jotka kykenevät jakamaan lapsen iloa ja murheita sekä opastamaan lasta maailman ymmärtämisessä sekä kotona, päivähoitossa että koulussa. Myös tulevaisuudessa nämä peruseikat ovat lapsen kasvun perusta eikä niitä voida korvata uusilla innovaa-

tioilla. Ikääntyvässä yhteiskunnassa lasten hyvinvoinnista ja sitä rakentavista perusasioista huolehtiminen on elinehto hyvinvoinnin säilymiselle.

Päätösehdotus

Edellä esitetyn perusteella sosiaali- ja terveysvaliokunta kunnioittavasti ehdottaa,

että eduskunta päättää lähettää tämän mietinnön valtioneuvostolle tiedoksi ja tarpeellisia toimenpiteitä varten sekä

että hyväksytään kaksi lausumaa (Valiokunnan lausumaehdotukset).

Valiokunnan lausumaehdotukset

1. *Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin parantaakseen lapsiperheiden toimeentuloa sitomalla lapsilisät indeksiin niiden ostovoiman turvaamiseksi.*

2. *Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin parantaakseen lapsiperheiden palveluja osoittamalla lisävoimavaroja*

— kouluterveydenhuoltoon, neuvolatoimintaan ja niiden moniammatillisen osaamisen vahvistamiseen sekä ohjaamalla valtakunnallisilla laatusuosituksilla neuvoloita kotikäyntien suorittamiseen ja kouluterveydenhuoltoa lääkärintarkastusten lisäämiseen,

— lapsiperheiden kotipalveluiden lisäämiseen sekä

— palveluohjauksen kattavaan järjestämiseen pitkäaikaissairaiden ja vammaisten lasten perheiden tukemiseksi.

StVM 23/2002 vp — VNS 4/2002 vp

Helsingissä 26 päivänä syyskuuta 2002

Asian ratkaisevaan käsittelyyn valiokunnassa ovat ottaneet osaa

pj.	Marjatta Vehkaoja /sd		Juha Rehula /kesk (osittain)
	Eero Akaan-Penttilä /kok (osittain)		Päivi Räsänen /kd
jäs.	Merikukka Forsius /vihr		Sari Sarkomaa /kok
	Tuula Haatainen /sd		Arto Seppälä /sd (osittain)
	Inkeri Kerola /kesk		Marjatta Stenius-Kaukonen /vas
	Niilo Keränen /kesk		Raija Vahasalo /kok
	Valto Koski /sd		Jaana Ylä-Mononen /kesk
	Marjaana Koskinen /sd (osittain	vjäs.	Hannu Aho /kesk (osittain)
	tp.pj.)		Håkan Nordman /r (osittain).
	Pehr Löf /r (osittain)		

Valiokunnan sihteerinä on toiminut

valiokuntaneuvos Eila Mäkipää.

VASTALAUSE 1

Perustelut

Perhepolitiikan tärkein tavoite on vahvistaa vanhemmuutta ja luoda niin taloudellisia kuin henkisiäkin edellytyksiä perheiden hyvinvoinnille. Monien tutkimusten mukaan lapsiperheet ovat jääneet jälkeen muusta väestöstä toimeentulon kehityksessä. Uusimman perhebarometrin mukaan perheen taloudellinen epävarmuus ja lisääntyneet pätkätyöt vaikuttavat lasten hankinnan siirtämiseen myöhempään ajankohtaan ja päätökseen tehdä useampia lapsia. Nykyinen suomalainen perhepolitiikka ei riittävästi kannusta lasten hankkimiseen. Tämä näkyy alentuneissa syntyvyyslukuissa.

Pienituloiset lapsiperheet ovat kärsineet eniten 1990-luvulla tehtyjen tulonsiirtojen — lapsilisien, kotihoidon tuen, lapsikorostusten ja pienimmän äitiys- ja vanhempainrahan — leikkauksista. Tämän seurauksena pienituloisten lapsiperheiden elinvara supistui 1990-luvulla melkein viidesosalla. Monet lapsiperheet elävät köyhyysrajan alapuolella työttömyydestä, pätkätoista ja tulonsiirtojen leikkauksista johtuen. Tämä näkyy erityisesti yksinhuoltajaperheissä. Myös yhden ansaitsijan lapsiperheissä on suuria vaikeuksia tulla toimeen.

Taloudellisten vaikeuksien lisäksi lapsiperheet ovat kohdanneet entistä enemmän vaikeuksia sovitaa työelämän vaatimukset ja perheen tarpeet yhteen. Yhteistä aikaa on liian vähän, kun työ vie entistä enemmän aikaa ja voimavaroja. Tutkimusten mukaan pienten lasten isät tekevät pidempää työpäivää kuin samanikäiset lapsettomat miehet. Yhteiskunta voi vahvistaa vanhemmuutta ja perhearvoja tukemalla mm. verotuksellisesti perhevapaiden käyttöä.

Lapsiperheiden palvelujen ja toimeentuloturvavan laiminlyöntien kustannukset ovat jo nyt nähtävissä. Lasten ja nuorten lisääntyvät kouluvaikeudet ja mielenterveysongelmat, lasten huostaanottojen ja lastensuojelun tarpeen kasvu on otettava vakavina oireina perheiden tilanteesta. Panostaminen lasten ja nuorten hyvinvointiin

vähentää ongelmien syntymistä tulevaisuudessa. Nyt on vihdoin ryhdyttävä määrätietoisesti parantamaan lapsiperheiden tilannetta.

Olisimme odottaneet, että lapsipoliittisessa selonteossa olisi puututtu voimakkaammin lapsiperheiden vaikeutuneeseen taloudelliseen tilanteeseen ja esitetty korjauksia tärkeimpiin perhe-etuuksiin.

Yksi tärkeimmistä korjausta vaativista epäkohdista on kotihoidon tuen tason nostaminen. Vuonna 1996 tehdyn leikkauksen takia kotihoidon tuki on menettänyt kilpailukykyään lasten päivähoidon vaihtoehtona. Monet perheet haluaisivat hoitaa pientä lastaan kotona vielä vanhempainrahakauden jälkeenkin. Tämä vaihtoehto on kuitenkin monelta perheeltä poissuljettu, koska perheen tulot romahtavat yhden kuukausipalkan jäädessä pois menojen ollessa kuitenkin suurimmillaan asumisen ja muiden kulujen takia.

Lapsilisien merkitys on erittäin suuri erityisesti pienituloisissa ja monilapsisissa perheissä. Lapsilisiä leikattiin vuonna 1995 700 miljoonalla markalla. Tehdyn leikkauksen jälkeen lapsilisiin ei ole tehty edes kustannusten nousua korvaavaa indeksitarkistusta, saati että lapsilisiä olisi kohotettu tuottavuuden nousua vastaavalla tavalla. Lapsilisien reaaliarvo on pudonnut yli 10 prosenttia vuodesta 1994. Lapsilisien heikennykset ovat omalta osaltaan vaikuttaneet siihen, että lasten köyhyys on lisääntynyt.

Perhepolitiikan pahin epäkohta on vähimmäismääräisen äitiys-, isyys- tai vanhempainrahan suuruus. Neljäsosa äideistä saa pienintä äitiyspäivärahaa, 10,09 euroa päivältä. Tämä ei yllä edes perusturvan tasolle. Valtion talousarvioehdotuksessa on esitetty pieni 1,36 euron korotus päivärahaan ja parannus työttömien äitiys- ja vanhempainrahaan. Esitys on kuitenkin kosmeettinen. Yli 20 000:n äitiyspäivärahalla olevan asema ei parane juurikaan. He ovat pääosin vastavalmistuneita, pätkätoita tekeviä, yrittäjiä, maanviljelijöitä tai opiskelijoita.

Perustuslain mukaan jokaisella on oikeus perustoimeentulon turvaan työttömyyden, sairauden, työkyvyttömyyden ja vanhuuden aikana sekä lapsen syntymän ja huoltajan menetyksen perusteella. Nykyinen 10,09 euron suuruinen vähimmäisäitiyspäiväraha ei täytä tätä vaatimusta.

Lapsiperheiden tukeminen taloudellisesti on tulevaisuuden ongelmien ennaltaehkäisyä. Sosiaaliturvan tulee olla sellainen, että se estää mahdollisimman hyvin vanhemmuuden ja työelämän vaatimusten välisiä ristipaineita.

Suomalaisella äitiys- ja lastenneuvolajärjestelmällä on hyvät ja kunniaakkaat perinteet, mutta sitä tulisi uudistaa enemmän tähän päivään sopivaksi ottamalla huomioon perheiden tilanne kokonaisvaltaisesti. Perheet tavoitetaan parhaiten neuvolajärjestelmän kautta. Näin voidaan tukea vanhemmuutta ja ennaltaehkäistä perheiden ongelmien syntymistä. Neuvolatoimintaa tulee kehittää moniammatilliseksi perheiden palvelukeskukseksi.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotamme,

että mietintöön sisältyvän lausumaehdotuksen 1. sijasta hyväksytään vastalauseen mukainen lausumaehdotus 1. ja mietinnön lausumaehdotuksen 2. lisäksi hyväksytään vastalauseen mukaiset lausumaehdotukset 2.—4. (Vastalauseen lausumaehdotukset).

Vastalauseen lausumaehdotukset

1. *Eduskunta edellyttää, että perhe-etuuksien ostovoiman säilyttämiseksi lapsilisät, kotihoidon tuki ja pienin äitiyspäiväraha sidotaan indeksiin.*
2. *Eduskunta edellyttää, että pienin äitiys- ja vanhempainraha nostetaan työttömän päivärahan tasolle vanhempien toimeentulon turvaamiseksi ja oikeudenmukaisen perusturvan aikaansaamiseksi. Lisäksi on tehtävä kokonaisselvitys lapsiperheiden taloudellisesta tilanteesta huomioon ottaen eri tukien, maksujen ja verotuksen yhteisvaikutukset sekä erityisesti väliinputoamiset. Yhden huoltajan perheen toimeentuloon liittyvät verotukselliset epäkohdat on korjattava.*
3. *Eduskunta edellyttää, että päivähoitojärjestelmäämme edelleen kehitetään vanhempien valinnanvapautta ja joustavuutta lisäävään suuntaan turvaten myös kotona tapahtuvan kasvatus- ja hoivatyön tukeminen kotihoidon tuen tason kilpailukykyisyys säilyttäen ja päivähoitomaksupoliittikkaa uudistaen.*
4. *Eduskunta edellyttää, että neuvolatoimintaa kehitetään moniammatilliseksi perheiden palvelukeskukseksi.*

Helsingissä 26 päivänä syyskuuta 2002

Niilo Keränen /kesk
Inkeri Kerola /kesk

Juha Rehula /kesk
Jaana Ylä-Mononen /kesk

VASTALAUSE 2

Perustelut

Tutkimusten mukaan jopa kolmannes suomalaislapsista voi huonosti. Erityistä tukea tarvitsevien lasten määrä kasvoi voimakkaasti viime vuosikymmenellä, ja sama suuntaus jatkuu edelleen. Syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten tarvitsemiin palveluihin ei ole osoitettu riittävästi resursseja. Voimavaroja tarvitaan lisää muun muassa kasvatus- ja perheneuvolatoimintaan lasten ja nuorten ongelmiin varhaisvaiheessa puuttumiseksi ja ongelmien kriisiytymisen ehkäisemiseksi sekä lasten päivähoidossa erityistä tukea tarvitsevien lasten hoidon ja kasvatuksen järjestämiseen. Hallitus lupasi näihin tarkoituksiin lapsipoliittisen selonteon lähetekeskustelun yhteydessä 15 miljoonaa euroa ensi

vuoden budjettiin. Budjettiesityksessä summa oli kuitenkin kutistunut 5 miljoonaan euroon.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että valiokunnan mietintöön sisältyvien lausumaehdotusten lisäksi hyväksytään seuraava lausuma:

Vastalauseen lausumaehdotus

Eduskunta edellyttää hallituksen osoittavan viipymättä riittävät voimavarat syrjäytymisuhan alaisten lasten ja nuorten tarvitsemiin palveluihin.

Helsingissä 26 päivänä syyskuuta 2002

Merikukka Forsius /vihr

VASTALAUSE 3

Perustelut

Eduskunta edellytti, että hallitus antaa selon-
teon yhteiskunnassa ja arvomaailmassa tapahtu-
vista lasten ja nuorten hyvinvointia uhkaavista
muutoksista, lastensuojelun tasausrahaston toi-
mivuudesta, valtionavusta kunnille lasten ja
nuorten psykiatrian palveluihin sekä esittää toi-
menpiteet kotien hoivatyön, vanhemmuuden ja
lähiyhteisöjen kasvatusvastuun tukemisesta. Se-
lonteko on monelta osin onnistunut täyttämään
annetun tehtävän, mutta arvomaailman muutos-
ten arviointi on jäänyt puutteelliseksi. Yhteis-
kuntaa rakentavien ja lasten kehitystä tukevien
arvojen murtuminen on tehnyt kasvatustyöstä
entistä vaativamman. Tähän selonteossa olisi
tullut ehdottomasti perusteellisemmin puuttua.
Koska arvoilmapiiriin ei ole kylliksi perehdytty,
myös toimenpide-ehdotukset kotien hoivatyön,
vanhemmuuden ja lähiyhteisöjen kasvatusvas-
tuun tukemiselle ovat jääneet vajavaisiksi.

Valiokunnan mietinnössä terävöitetään lapsi-
poliittista linjaa oikeaan suuntaan, mutta eräiltä
osin se jäi puutteelliseksi.

Kotien kasvatusta ja hoivatyö

Perhepoliittiset etuudet on Lipposen hallitusten
toimesta yhä voimakkaammin kohdennettu niin,
että ne eivät tue vanhemmuutta ja kotien hoiva-
työtä. Perhetukijärjestelmä onkin etenkin päivä-
hoitokustannusten osalta pohjoismaisestikin
vertaillen yhteiskunnalle kallis, mutta lasten hy-
vinvointia arvioiden tuloksiltaan heikko ja teho-
ton.

Perhetukijärjestelmää on kehitetty ennen
muuta työelämän ehdoilla, eikä niinkään lasten
etuja palvelemaan. Lähes kaikista muista Euroo-
pan maista poiketen Suomessa ei verotuksessa
huomioida elatusvastuuta tai kotona tehtävää
hoivatyötä. Kristillisdemokraattien mielestä on
väärin, että verotus on paljon raskaampaa sellai-
sessa perheessä, jossa tulonsaajia on vain yksi

verrattuna perheeseen, jossa samansuuruiset tu-
lot ansaitsevat molemmat huoltajat.

Lapsiperheet ovat erilaisista perhepoliittisista
etuuksista tyytymättömiä kotihoidon tuen
heikkoon tasoon. Kotihoidon tuki on leikattu
niin alhaiseksi, että lapsen hoito kotona ei ole
kaikille perheille taloudellisesti mahdollista.
Väestöliiton perhebarometrin mukaan yli 40
prosenttia päiväkotilasten vanhemmista haluaisi
jäää kotiin hoitamaan lapsiaan, jos se olisi talo-
udellisesti mahdollista.

Lasten päivähoidon järjestämisen lähtökohta-
na tulisi olla lasten etu. Lasten mielenterveyden
häiriöillä on todettu yhteys liian varhain aloitet-
tuun ja toisaalta etenkin henkilöstöpulan vuoksi
heikkotasoiseen päiväkotihoidon. Lastenlääkä-
rit ovat toistuvasti muistuttaneet kotihoidon vä-
hentävän pienten lasten infektio- ja tautiriskiä. Alle
3-vuotiaiden lasten sairastavuus on selkeästi
suurempi kunnallisessa päivähoidossa kotihoi-
toon verrattuna. Yksinomaan korvatulehdusten
hoito maksaa yhteiskunnalle vuosittain yli 100
miljoonaa euroa. Kotihoito on nykyistä tehok-
kaamman tukemisen arvoinen hoitomuoto lap-
sen kasvun ja kehityksen kannalta, mutta myös
yhteiskunnallisesti julkisen talouden ja työn ja-
kamisen kannalta.

Perheille tulee taata todellinen mahdollisuus
valita omaan elämäntilanteeseensa sopiva tapa
hoitaa lastaan. Kotihoidon tuen nykyinen taso ei
tarjoa tätä mahdollisuutta. Voimassa oleva jär-
jestelmä asettaa kunnallisen päivähoidon mui-
den hoitojärjestelyjen edelle. Julkiselle taloudel-
le kunnallinen päivähoitopaikka maksaa vähin-
tään kolminkertaisesti kotihoidon tukeen verrat-
tuna. Kotihoitoa ja kunnallista päivähoitoa tulisi
tukea tasavertaisesti esikouluikästä asti. Nyt ko-
tihoidon tukea myönnetään vain alle kolmevuotiaiden
lasten vanhemmille. Kotihoidon tuki tulisi
tehdä tasavertaiseksi vaihtoehdoksi kunnal-
liselle päivähoidolle korottamalla sen tasoa ja
pidentämällä tukiaikaa.

Tuoreissa tutkimuksissa on todettu vanhempien, etenkin äidin, työuupumuksen ennakoidun lapsen psyykkistä pahoinvointia, erityisesti masennusta ja itsemurha-alttiutta. On hälyttävää, että nuoret, alle 35-vuotiaat työssä käyvät naiset kärsivät selvästi aikaisempaa enemmän stressistä ja uupumuksesta. Tähän ikäryhmään sijoittuu valtaosa pienten lasten äideistä. Työelämä vaatii vanhemmilta eniten juuri silloin, kun lapset tarvitsisivat kipeimmin vanhempiensa aikaa. Lapsiperheiden vanhempien keskimääräinen yhteenlaskettu viikkotyöaika on selvästi suurempi (64 t/vk) kuin työikäisten lapsettomien parien (48 t/vk). Muissa Pohjoismaissa on selvästi yleisempää, että pienten lasten vanhemmat tekevät osapäivätyötä.

Stakesin tutkimuksesta "Mikä lapsiamme uhkaa?" ilmenee, että noin 250 000 lapsen vanhemmat tekevät ylipitkää työviikkoa ja joka viiden lapsen molemmat vanhemmat työskentelevät epätyypillisinä aikoina. Työsuojelupiirien tuoreen selvityksen mukaan työpaikoilla rikotaan edelleen suhteellisen yleisesti työaikalainsäädäntöä työnantajan vaatimuksesta, työn vaativuudesta tai lisäansioiden tarpeesta johtuen. Lasten näkökulmasta tämä merkitsee selkeää elintason laskua, sillä merkittävä osa heidän elintasostaan muodostuu mahdollisuudesta viettää aikaa oman vanhemman kanssa omassa kodissa. Lasten hyvinvoinnin kannalta nykyistä työn jakautumista voidaan pitää merkittävänä epäkohtana.

Vanhemmat tekevät varsin vähän järjestelyjä työaikoihinsa varatakseen aikaa lasten hoitoon ja perheelle. Isät eivät käytä mahdollisuutta osa-aikaisuuteen juuri lainkaan, sen sijaan heidän työnteossään on nähtävissä muutos toiseen suuntaan. Isien keskimääräinen työpanos on selkeästi suurempi kuin muiden työikäisten miesten. Äidit työskentelevät osa-aikaisesti jonkin verran yleisemmin kuin muut naiset, mutta yleisempää on jättäytyä pienen lapsen vuoksi kokonaan pois työmarkkinoilta.

Työajan lyhentäminen on mahdollista alle kolmivuotiaiden vanhemmille osittaisen hoitorahan avulla, mutta mahdollisuutta käyttää vain alle kaksituhatta perhettä vuosittain. Työajan ly-

hentämiseen ovat oikeutettuja lasten vanhemmat siihen saakka, kun heidän lapsensa ensimmäisen kouluvuoden syyslukukausi on päättynyt. Sekä osittaisen hoitorahan saaminen että työajan lyhentämisen mahdollisuus tulisi ulottaa myös isompien peruskoululaisten vanhemmille. Vanhemmilla tulisi olla mahdollisuuksia ajan antamiseen lapsille silloin, kun se perheen omasta näkökulmasta tuntuu tarpeelliselta.

Vanhempien mahdollisuuksia osa-aikatyön tekemiseen tulee laajentaa. Osa-aikatyön edistämällä parannetaan vanhempien mahdollisuuksia huolehtia itse lapsistaan siten, että he samalla voisivat säilyttää yhteytensä työelämäänsä. Jos vanhempi saisi taloudellisen mahdollisuuden jakaa aikaansa työlle ja lapsilleen, parannettaisiin sekä lapsen että vanhemman hyvinvointia, ja myös työnantaja hyötyisi lisääntyneestä työtehosta. Lisäksi lapsen syntymästä saakka kotona olleen vanhemman paluu täysipäiväiseen työelämään tulisi helpommaksi. Osa-aikatyöskentely vapauttaa myös vanhempien aikaa pienten koululaisten iltapäivähoitoon sekä vahvempaan kasvatusvastuuseen isommista koululaisista.

Avioerojen ehkäisy osaksi lapsipolitiikkaa

Selonteossa ei ole riittävästi kiinnitetty huomiota pysyvien aikuissuhteiden merkitykseen lapsen kannalta. Lapsen perusturvallisuuden kivi-jalka on luottamus äidin ja isän pysyvyyteen lapsen arjessa. Omien vanhempien avioliitto on lapsen henkinen koti. Avioeron vaikutukset lapsen elämään ovat huomattavasti vakavammat kuin yleisesti luullaan.

Avioliitto on perheen ydinsuhde ja perhettä koossa pitävä side. Lasten mielenterveysongelmien riskitekijöistä löytyy rikkinäisten perheiden aiheuttama turvattomuus. Kun perhe voi huonosti eikä enää suoriudu perustehtävistään, lisääntyvät myös sosiaali- ja terveydenhuollon menot.

Tutkimuksen mukaan noin 30 prosenttia eronneista katu eroaan kolmen vuoden kuluttua. Avioliittolakia tulisikin uudistaa niin, että lapsiperheiden kohdalla siihen palautettaisiin turhat avioerot ehkäisevä sovittelu ennen eron myöntämistä. Lapsiperheen hajoaminen ei ole enää kah-

den kauppa. Kun sovittelusta avioeron ehtona luovuttiin v. 1988, avioerojen määrä kasvoi n. 30 %. Vapaaehtoiseenkin sovitteluun on vaikea päästä, koska palveluja on niukasti.

Avioerojen vähentäminen tulisi nostaa poliittiseksi tavoitteeksi ja nähdä se osana ennalta ehkäisevää lastensuojelutyötä. Tarpeettomien avioerojen ehkäisemiseksi ja erityisesti lasten näkökulman huomioimiseksi perheasiain sovittelupalveluiden resursseja tulisi lisätä. Samalla pitäisi selvittää mahdollisuudet palauttaa sovittelu avioeron ehdoksi lapsiperheiden kohdalla.

Raskaudenaikainen päihteidenkäyttö

Huumeiden ja alkoholin käytön lisääntyminen on kaikkein voimakkainta tyttöjen ja nuorten naisten kohdalla, minkä seurauksena myös päihderaskaudet ovat lisääntyneet. Äidin päihteidenkäyttö on jo merkittävin synnyttäen kehitysvammaisuuden aiheuttaja. Näiden lasten hoito ja kuntoutus on moninkertaisesti kalliimpaa kuin päihdeongelmaisten naisten raskaudenaikainen tehokas hoito.

Voimassa oleva päihdehuoltolaki on päihteidenkäyttäjän profiilin muuttuessa osoittautunut käytännössä auttamattomasti vanhentuneeksi. Päihdehuoltolain tahdosta riippumattoman hoidon määräykset soveltuvat lähinnä torjumaan alkoholistimiesten itselleen ja ympäristölleen aiheuttamia haittoja. Sen sijaan esimerkiksi huumeita käyttävän raskaana olevan naisen tapauksessa niistä ei ole hyötyä.

Päihdehuoltolaki mahdollistaa tahdosta riippumattoman hoidon välittömän hengenvaaran tai vakavan terveydellisen vaurion vaaran perusteella ainoastaan viideksi vuorokaudeksi. Aika ei riitä huumeista vieroittumiseen. Monet huumeiden vakavat vieroitusoireet tulevat vasta esiin kolmen viikon kuluttua käytön lopettamisesta. Sosiaalinen kuntoutus vaatii useiden kuukausien vieroitusta ja uuden, päihteettömän elämäntyylin rakentamista.

Toisaalta laki mahdollistaa 30 vuorokaudeksi tahdosta riippumattoman hoidon, jos päihteiden käyttäjä vaarantaa väkivaltaisella tavalla toisen henkilön terveyden. Tätä ehtoa ei voida käytännössä soveltaa syntymättömään lapseen. Synty-

mättömän lapsen kannalta tilanne on ristiriitainen. Kohdussa elävän ja samanikäisen keskoslapsen asema on varsin eriarvoinen. Edellisen äiti voi päihderiippuvaisuutensa vuoksi myrkyttää ja vammauttaa kohtuun, keskoslapsen tai vastasyntyneen vastaava kohtelu olisi rikos.

Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus toteaa lapsipoliittisesta selonteosta antamassaan mietinnössä v. 1996, että "on ryhdyttävä toimenpiteisiin päihdehuoltolain muuttamiseksi sikiönsuojelun paremmin huomioon ottavaksi". Mitään muutosehdotuksia hallitus ei ole kuitenkaan saanut aikaan. Samoin päihdehuoltolain tulisi ottaa nykyistä paremmin huomioon muiden päihteiden kuin alkoholin vieroitushoidon vaatimukset. Alaikäisten huumevieroitushoidon säädökset kaipaavat pikaista tarkistamista. Ei voi olla oikein, että 12-vuotiaalla katsotaan olevan oikeus tuhota halutessaan elämänsä huumeilla.

Vapaaehtoisuuteen pohjautuva päihdekuntoutus tulee olla ensi sijalla, ja päihdeäideille tulisi järjestää kattavasti laadukkaita vain naisille tarkoitettuja vieroituspalveluja. Joissakin kunnissa päihdeäidin on resurssipulan vuoksi vaikea päästä vapaaehtoiseenkaan hoitoon. Vieroitushoitoon sijoittaminen ja vammautumisen ehkäiseminen on paitsi inhimillisesti, myös taloudellisesti kannattavaa. Äärimmäisissä tapauksissa tulisi olla kuitenkin myös mahdollisuus tahdosta riippumattomaan hoitoon syntymättömän lapsen suojelemiseksi. Muutama kuukausi pakoraittutusta on pieni hinta toisen ihmisen läpi elämän kestävien vammojen ehkäisystä. Oman lapsen vammautuminen pahentaa päihderiippuvaisen äidin itsetunto-ongelmia ja syyllisyyden kehää.

On vastuutonta jäädä vain odottelemaan raskaana olevan naisen motivaation syttymistä päihteettömyyteen. Jokainen päihdepäivä vaurioittaa yhä vaikeammin kohdussa kehittyvää lasta.

Norjassa on päihdeäitien tahdosta riippumattoman hoidon mahdollistava laki ollut voimassa jo useiden vuosien ajan. Kokemukset pakkohoidosta ovat olleet hyvät. Erityisesti hoitoon määrättyt naiset ovat pitäneet ratkaisua jälkikäteen hyvänä. Lähes kaikki naiset ovat siirtyneet kol-

men kuukauden pakkohoidon jälkeen vapaaehtoiseen vieroitushoitoon. Tahdosta riippumattomaan hoitoon määrätään vain, jos äidillä ei ole itsellään voimia tai riittävää tahtoa hakeutua hoitoon. Pakkohoidon keskeinen tavoite on motiivoida äiti eroon päihteistä.

Vaikeasti päihderiippuvaisella omat voimat eivät välttämättä riitä hoidossa pysymiseen. Tällaisessa tilanteessa äiti tarvitsee ulkopuolista tukea päästäkseen vaikeimman vieroitusvaiheen läpi. Yksi mahdollisuus olisi luoda säädökset suostumukseen perustuvalle pakkohoidolle. Äiti antaisi hoitoon tullessaan suostumuksensa siihen, että hoitoa jatketaan, vaikka vierotusoireiden pahentuessa hän pyrkisi hoidosta pois.

Päihderiippuvainen äiti on sairas. Hän ei riippuvuutensa vuoksi kykene toteuttamaan tervettä äidin vaistoaan. Jokainen äiti, myös päihderiippuvainen, pohjimmiltaan haluaa lapsensa parasta. Yhteiskunta on välinpitämätön, jos se ei tue äitiä silloin, kun hänen omat voimansa eivät riitä.

Ehdotus

Edellä olevan perusteella ehdotan,

että valiokunnan mietintöön sisältyvien lausumaehdotusten lisäksi hyväksytään seuraavat lausumat (Vastalauseen lausumaehdotukset):

Vastalauseen lausumaehdotukset

1. *Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin kotien kasvatus- ja hoivatyön tukemiseksi korottamalla kotihoiton tuen tasoa ja ulottamalla sen keston asteittain aina esikouluikään saakka sekä kehittämällä osittaista hoitorahaa ja työajan lyhentämisen lainsäädäntöä lasten tarpeista nousevan osapäivätyön mahdollistamiseksi.*
2. *Eduskunta edellyttää, että hallitus ryhtyy toimenpiteisiin päihdehuoltolain uudistamiseksi sikiön suojelun paremmin huomioon ottavaksi.*

Helsingissä 26 päivänä syyskuuta 2002

Päivi Räsänen /kd

StVM 23/2002 vp — VNS 4/2002 vp